

ЕМОЦІЙНО-МОТИВАЦІЙНІ СКЛАДОВІ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Дане дослідження присвячене проблемі емпіричного дослідження емоційно-мотиваційних складових креативності особистості студентів педагогічних та економічних спеціальностей. Аналізується теоретичне підґрунтя проблеми креативності та проводиться емпіричне дослідження особливостей прояву її емоційно-мотиваційних складових у процесі професійної підготовки у ВНЗ.

Ключові слова: особистість, розвиток, креативність, творчість, профіль навчання, емоційні та мотиваційні складові креативності.

М.В. Саврасов

ЭМОЦИОНАЛЬНО-МОТИВАЦИОННЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ КРЕАТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Данное исследование посвящено проблеме эмпирического исследования эмоционально-мотивационных составляющих креативности личности студентов педагогических и экономических специальностей. Анализируются теоретические основы проблемы креативности и проводится изучение особенностей проявления эмоционально-мотивационных составляющих креативности в процессе профессиональной подготовки в ВУЗе.

Ключевые слова: личность, развитие, креативность, творчество, профиль обучения, эмоциональные и мотивационные составляющие креативности.

N.V. Savrasov

EMOTIONAL AND MOTIVATION COMPONENTS BY CREATIVITY OF THE STUDENTS OF PEDAGOGICAL AND ECONOMICAL SPECIALITY

In research is carried out of empirical research emotional and motivation component of creativity the students of pedagogical and economical specialty. We analyzed the theoretical base by problem of creativity and studied the peculiarity of realization emotional and motivation components by creativity at process of professional study on high school.

Key words: personality, development, creativity, creation, specialty of study, emotion and motivation components by creativity.

Постановка проблеми. У структурі сучасної наукової картини світу феномен людської творчості виступає всеосяжним та доволі розгалуженим психологічним феноменом. Будь-яка теорія особистості виступає неповною, коли в ній відсутні систематичні погляди на природу виникнення та механізми прояву творчості. У цьому ракурсі креативність як творча потенція та змістовна

функціональна характеристика особистості виступає певним детермінантом особистісного розвитку та самовдосконалення.

Особлива увагу у сучасній вітчизняній психологічній науці привертається психологічним складовим, інваріантам та детермінантам креативності особистості. Ми ж вважаємо за доцільне зупинитися на вивченні зокрема емоційних та мотиваційних складових креативності особистості, як істотних психологічних складових креативності, в тому числі студентів різних спеціальностей на етапі їх професійної підготовки у ВНЗ.

Аналіз основних досліджень і публікацій. С.Д. Максименко розглядає креативність як один з принципів побудови генетико-моделюючого методу дослідження особистості. Він зазначає, що «...вже сама по собі дана особистість є результатом та продуктом творчості. І нужда, втілена у ній, має величезний креативний потенціал» [5, с. 65]. Автор веде мову про те, що «...креативність є глибинною, первісною і абсолютно природною ознакою особистості – це є вища форма активності, яка створює і залишає слід, втілюється. З іншого боку, креативність означає прагнення виразити свій внутрішній світ» [5, с. 65].

М.А. Кузнєцов та Н.Ю. Діомідова, опрацювавши проблему детермінації специфіки екзаменаційного стресу рівнем емоційної креативності студента, дійшли висновків, що емоційна креативність виступає значимим фактором формування емоційних синдромів як у звичайних, так і у стресових ситуаціях. Крім того, структура емоційного синдрому кожної людини визначається рівнем емоційної креативності людини, ти типом ситуації в якій він проявляється. Водночас, компоненти новизни та готовності емоційної креативності виступають в якості факторів, що регулюють емоційні прояви як у повсякденних, так і у стресових ситуаціях [4].

В.І. Андрєєв у авторській структурі емоційних якостей творчої людини виділяє світоглядні властивості особистості та естетичні властивості особистості, що сприяють успішності творчої діяльності та можуть бути описані так [1, с. 20-23]: переконаність особистості у соціальній значимості творчої діяльності; здібність до відстоювання власних творчих позицій; здібність особистості до

оволодіння та застосування основних методологічних принципів; здібність до надання переваг у побудові ціннісних паттернів творчим світоглядним якостям; здібність до керування естетичними принципами у творчій діяльності; здібність до досягнення гармонії, простоти та краси; роль та місце естетичних критеріїв у системі ціннісних орієнтацій.

За даними В.М. Дружиніна, більшість авторів все ж схилилася до того, що наявність будь-якої форми мотивації, спрямованої на творчість, і особистісної зацікавленості є головним критерієм творчої особистості [2]. При цьому, орієнтація на особисті цінності (згадаємо про внутрішню мотивацію у термінах К.Замфір), а не на зовнішні оцінки можна вважати основною особистісною якістю креативної людини.

Дослідження, що проводилося С. Крейтлером та Х. Казакін, було присвячене практичному з'ясуванню взаємовідносин між пізнавальним та мотиваційним компонентом у структурі креативності студентів. Встановлено, що за виділеними змінними (цілі, норми, біглисть, гнучкість, розробленість, змістовність творчого акту), неможна надавати перевагу суто мотиваційним, чи пізнавальним складовим. Крім того, автори прийшли до висновку, що зміст творчого потенціалу людини не вичерпується тільки пізнавальним та мотиваційним компонентами [7].

Р. Купером та Б. Ятілака в ході вивчення психологічного змісту зовнішньої мотивації у структурі творчого потенціалу групи в ході навчальної діяльності виявлено, що наявний негативний вплив на креативність групи тих зовнішніх мотиваторів, що торкаються самого змісту навчальної діяльності. Водночас, виявлено позитивний вплив на групову креативність зовнішніх позитивних мотиваторів, що не торкаються змісту самої творчої активності. Також доведено, що внутрішня мотивація виступає позитивним чинником групової креативності академічної групи у процесі навчальної діяльності [6].

За даними О.В. Завгородньої, художньо обдарованим студентам властивий високий рівень розвитку ціннісної сфери, при цьому художньо обдарованим

жінкам властивий більш високий рівень індивідуалізації цінностей, ніж чоловікам [3].

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). Метою нашої роботи є з'ясування емоційно-мотиваційних складових креативності особистості студента та вивчення індивідуальних особливостей їх прояву (в залежності від статі, віку, профілю професійної підготовки). Відповідно до поставленої мети дослідження були визначені наступні завдання: 1) визначити наукові підходи до дослідження емоційно-мотиваційних складових креативності особистості; 2) емпірично дослідити емоційно-мотиваційні складові креативності особистості студента; 3) з'ясувати особливості прояву емоційно-мотиваційних складових креативності особистості в залежності від профілю професійної підготовки.

Методи дослідження. Для розв'язання дослідницької проблеми було застосовано комплекс методів, вибір та поєднання яких зумовлено предметом, метою та завданнями дослідження. До комплексу увійшли такі методи: теоретичний аналіз психологічної літератури з обраної наукової проблеми (визначення підходів, напрямків та параметрів розгляду емоційно-мотиваційних складових креативності особистості); теоретичне моделювання (розробка моделі креативності особистості); метод психолого-діагностичного обстеження (збір емпіричних даних); статистичні методи обробки даних із використанням інтегрованого статистичного пакету Statistica 8.0 for Windows (факторний аналіз, параметричний критерій t-Ст'юдента).

Експериментальною базою дослідження став Слов'янський державний педагогічний університет (СДПУ). Дослідження проводилося з майбутніми педагогами – студентами фізико-математичного факультету та майбутніми фахівцями у галузі економіки – студентами факультету економіки і управління (загальною кількістю 70 осіб). Студенти-педагоги були представлені студентами IV-V курсів спеціальності «Математика та основи інформатики», «Технологічна та обслуговуюча праця», майбутні фахівці в галузі економіки та управління – студентами IV–V курсів спеціальності «Облік та аудит».

Виклад основного матеріалу дослідження. Нами виконаний аналіз статистичної достовірності розбіжностей за ознакою спеціальності навчання для середніх значень усіх виділених емпіричних показників студентів емоційної сфери студентів (використовується t-критерій Ст'юдента), що були включені до програми дослідження.

Як можна бачити з табл. 1, нами зафіксовані статистично достовірні розбіжності за показниками інтелектуальної емоційності ($t=-2,42$ при $p=0,01$), комунікативної емоційності ($t=-2,03$ при $p=0,04$), загальної емоційності ($t=-2,17$ при $p=0,03$), страху за Рабінович ($t=-2,25$ при $p=0,02$). Всі виявлені статистично достовірні відмінності на користь студентів-педагогів. Тобто, за спеціальністю навчання показники емоційної сфери у студентів відрізняються досить суттєво.

Таблиця 1

Аналіз статистичної достовірності розбіжностей за ознакою профілю навчання між середніми значеннями показників емоційної сфери студентів-економістів та студентів-педагогів

Показники	Студенти-економісти	Студенти-педагоги	t (p)
Інтелектуальна емоційність	23,17	28	-2,42* (0,01)
Комунікативна емоційність	25,05	28,65	-2,03* (0,04)
Психомоторна емоційність	29,2	29,85	-0,39 (0,69)
Загальна емоційність	77,42	86,51	-2,17* (0,03)
Радість	8,57	8,97	-0,68 (0,49)
Гнів	8,14	7,74	0,69 (0,48)
Страх	6,94	8,6	-2,25* (0,02)
Смуток	4,88	4,02	1,15 (0,25)

Примітка: «*» – $p \leq 0,05$

Це може пояснюватися тим, що студенти-економісти у більшості своїй є студентами платної форми навчання, тобто краще забезпечені фінансово, а отже займають дещо відсторонену життєву позицію, у порівнянні зі студентами-педагогами. Студентів-педагогів більш властиве переживання значимості

ситуацій пізнання та спілкування, в тому числі у навчальній діяльності, і, як наслідок, може виступати достовірно вищий показник страху (розгубленість та страх перед майбутнім).

Нами зафіксовано статистично достовірну відмінність за ознакою профілю професійної підготовки між середніми значеннями такого показнику мотиваційної сфери особистості, як внутрішня мотивація майбутньої професійної діяльності ($t=-2,41$ при $p=0,01$) студента. За усіма іншими виділеними показниками мотиваційної сфери особистості статистично достовірних відмінностей між їх середніми значеннями з урахуванням спеціальності навчання студентів не зафіксовано.

Скоріше за все, даний факт пояснюється тим, що мотиваційна сфера студентів незалежно від профілю професійної підготовки демонструє відносну стійкість, і лише внутрішня мотивація майбутньої професійної діяльності виступає певним психологічним чинником, що обумовлює різницю у поглядах на своє професійне майбутнє для студентів-економістів та студентів педагогів відповідно. Природньо виникає і припущення про значно більшу роль внутрішньої мотивації професійної діяльності у професійній педагогічній діяльності, ніж у економічній сфері.

Далі нами було виконано статистичний аналіз достовірності розбіжностей за ознакою профілю навчання між середніми значеннями показників креативності студента. Констатуємо, що нами не зафіксовано статистично достовірних розбіжностей за спеціальністю навчання між середніми значеннями виділених показників креативності студентів. В той же час помічаємо, що домінують значення креативності студентів-педагогів, хоча дана перевага і не набуває характеру статистично достовірної.

Не зважаючи на спеціальність навчання, налаштованість дидактичного процесу на певні професійні особливості, креативність у вербальному та невербальному вимірах не зазнає статистично достовірних відмінностей. Скоріш за все, креативність виступає як цілісна характеристика особистості, що не

залежить від показників активності у професійній підготовці. Вербальна і невербальна креативність пов'язані щільніше, ніж вважалося раніше.

В той же час, мусимо відмітити що факт деякого домінування виділених критеріїв креативності для студентів-педагогів свідчить про те, що процес підготовки кадрів педагогічного профілю в більшій мірі спрямований на підготовку фахівця із розвиненими професійно важливими творчими якостями, ніж у випадку із процесом підготовки кадрів економічного профілю у ВНЗ.

Таблиця 2

Результати факторного аналізу структури креативності для студентів-економістів

Фактор 1 (інтроверсія)	Фактор 2 (вплив невербального інтелекту на майбутнє)	Фактор 3 (когнітивний компонент креативності)
Емоційність інтелектуальна 0,92 Внутрішня мотивація майб. проф. діяльн. 0,92 Потреба активно діяти та досягати успіху 0,89 Тест Є. Торренса (індекс оригінальності) 0,89 Самоконтроль соціальний 0,83 Тест Є. Торренса (індекс розробленості) 0,81 Емоційність загальна 0,79 Творча активність (мотив. структ.) 0,79 Тест С. Медніка (індекс унікальності) 0,78 Емоційність комунікативна 0,75 Діяльнісна спрямованість (мотив. структ.) 0,74 Спілкування (мотив. структ.) -0,72 Смуток -0,78	Тест Дж. Равена (рівнева оцінка) 0,9 Тест Дж. Равена (вірні відповіді) 0,88 Тест Дж. Равена (кількість балів) 0,87 Потреба у перспективі та надіях на краще 0,73	Авт. методика (когн. індекс) 0,73
Факторна вага 12,26	Факторна вага 4,75	Факторна вага 4,25
Дисперсія 0,25	Дисперсія 0,1	Дисперсія 0,09

Як можна бачити з табл. 2, основним є перший фактор (інтроверсія), що достовірно сполучає на одному полюсі показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, мотивації спілкування, діяльнісної

спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, мотивації творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, сили волі, індекси оригінальності та унікальності за тестом С. Медніка, індекси оригінальності та розробленості за тестом Є. Торренса. На іншому його полюсі розташований показник смутку. Другий фактор (вплив невербального інтелекту на майбутнє) містить змінні інтелекту за тестом Дж. Равена, що увійшли на статистично достовірному рівні, та показник потреби у перспективі та надіях на краще. Третій фактор (когнітивний компонент креативності) містить на достовірному рівні показник когнітивного індекс за авторською методикою та на недостовірному рівні такі показники мотиваційної сфери особистості, як творча активність та діяльнісна спрямованість.

Можна стверджувати, що єдину психічну структуру із показниками невербальної креативності утворюють показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, мотивації спілкування, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю. В той же час, протилежним показником виступає показник смутку, тобто його високий рівень розвитку ускладнює прояви креативності особистості.

Далі, у табл. 3 нами представлені результати факторного аналізу методом головних компонент з використанням принципу VARIMAX для структури креативності студентів-педагогів. Як можна бачити, основним є перший фактор (суспільно-професійний контроль), що достовірно сполучає на одному полюсі показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, індекси оригінальності та унікальності за тестом С. Медніка, індекси оригінальності та розробленості за тестом Є. Торренса. На другому його полюсі розташовані показники смутку, мотивації спілкування та зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності. Другий фактор (вербалізація творчого пошуку) містить на недостовірному рівні змінні інтелекту за тестом Дж.

Равена та показник унікальності за тестом С. Медніка. Третій фактор (невербальний інтелект) містить показники інтелекту за тестом Дж. Равена.

Таблиця 3

Результати факторного аналізу структури креативності для студентів-педагогів

Фактор 1 (суспільно-професійний контроль)	Фактор 2 (вербалізація творчого пошуку)	Фактор 3 (невербальний інтелект)
Тест Є. Торренса (індекс оригінальності) 0,92 Авт. методика (емоційний індекс) 0,91 Емоційність інтелектуальна 0,9 Авт. методика (інтегральний індекс) 0,89 Потреба активно діяти та досягати успіху 0,81 Самоконтроль соціальний 0,8 Тест С. Медніка (індекс оригінальності) 0,8 Емоційність загальна 0,79 Внутрішня мотивація майб. проф. діяльн. 0,77 Емоційність комунікативна 0,75 Тест С. Медніка (індекс унікальності) 0,73 Смуток - 0,77 Спілкування (мотив. структ.) -0,83 Зовнішня негат. мотивація майб. проф. діяльності -0,88	Тест Дж. Равена (кількість балів) 0,38 Тест Дж. Равена (рівнева оцінка) 0,37 Тест С. Медніка (індекс унікальності) 0,16	Тест Дж. Равена (кількість балів) 0,77 Тест Дж. Равена (рівнева оцінка) 0,73
Факторна вага 12,33	Факторна вага 4,56	Факторна вага 4,51
Дисперсія 0,25	Дисперсія 0,09	Дисперсія 0,09

Таким чином, до єдиної структури з показниками креативності входять показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, діяльнісної спрямованості, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, творчої активності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю. Протилежними по відношенню до креативності та компонентів її структури виступають показники смутку, мотивації спілкування та зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності.

Спостерігаємо, що наявні суттєві розбіжності у факторній структурі креативності студентів педагогічного та економічного профілю. А саме, всередині

першого фактору (інтроверсія) студентів-економістів більшу роль відіграють показники мотиваційної природи, а всередині першого фактору (суспільно-професійний контроль) студентів-педагогів більшою є вага компонент мотиваційної природи. Одночасно, у студентів-педагогів спостерігається модифікація явища негативних проявів спілкування (наявних і у студентів-економістів) у явище суспільної залежності, коли вони не можуть ефективно виконувати майбутні професійні обов'язки за відсутності негативного впливу зовні.

Другий фактор у структурі креативності студентів-економістів (вплив невербального інтелекту на майбутнє) та студентів-педагогів (вербалізація творчого пошуку) суттєво різняться між собою за психологічним змістом, оскільки для майбутніх педагогів він відображає віру у значення невербального інтелекту у майбутній професійній діяльності, в той час як для майбутніх педагогів він означає вербалізацію вже наявних результатів творчих пошуків, в тому числі у процесі навчальної діяльності та побудові планів майбутнє. Третій фактор у структурі креативності студентів-економістів (когнітивний компонент креативності) та студентів-педагогів (невербальний інтелект) різняться як за змістом, так і за психологічним сенсом.

Висновки. Таким чином, можемо зробити наступні висновки із здійсненого дослідження: 1) в незалежності від профілю професійної підготовки (педагогічний та економічний профіль), структура креативності студента містить показники інтелектуальної, комунікативної та загальної емоційності, смутку, мотивації спілкування, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, потреби активно діяти та досягати успіху, соціального самоконтролю, сили волі, індекси оригінальності та унікальності за тестом С. Медніка, індексу оригінальності та унікальності за тестом Є. Торренса; 2) показники-критерії креативності (оригінальність, унікальність та самооцінка креативності) утворюють факторну єдність з такими показниками емоційної та мотиваційної сфери особистості як інтелектуальна, комунікативна та загальна емоційність, смуток, мотивація спілкування, внутрішньої мотивації майбутньої професійної діяльності, потреби

активно діяти та досягати успіху. 3) останні власне і виступають емоційно-мотиваційними складовими креативності студента незалежно від профілю навчання у ВНЗ; 4) суттєвою відмінністю у структурі креативності виступає наявність у студентів педагогічного профілю зовнішньої негативної мотивації майбутньої професійної діяльності, та відсутність у їх структурі креативності діяльнісної спрямованості та інтегрального індексу за авторською методикою.

Список літератури

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. – Казань, Изд-во Казан. ун-та, 1988. – 232 с.
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб.: Питер, 2000. – 368 с.
3. Завгородня О.В. Дослідження ціннісної сфери художньо обдарованих студентів // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №12. – С. 76-80.
4. Кузнецов М.А., Діомідова Н.Ю. Специфіка реагування на екзаменаційний стрес у студентів з різними рівнями емоційної креативності // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків: ХНПУ, 2010. – Вип. 35. – С. 110-133.
5. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. – К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
6. Cooper R., Jayatilaka B. Group Creativity: The Effects of Extrinsic, Intrinsic, and Obligation Motivations // Creativity Research Journal. – 2006. – V. 18. – Iss. 2. – P. 153-172.
7. Kreitlera S., Casakinb H. Motivation for Creativity in Design Students // Creativity Research Journal. – 2009. – V. 21. – Iss. 2 & 3. – P. 282-293.